

VALENTINA NEGRU
Institutul de studii enciclopedice
(Chișinău)

EVOLUȚII SEMANTICE ALE TERMENILOR MILITARI

Abstract

This research investigates the semantic evolution of military terms relying on the precise examples. According to this evolution, the author stands out for many types of terms related to the military terminology: determinological, terminological and polysemantic. After a deep analysis of all those types, it comes out that the military terminological language is illustrated by the evolution of the military field, comprising its interrelated subsystems that are in a continuous process of change. Moreover, this perpetual change brings about both the occurrence of new phenomena and the elusiveness of old ones. The author asserts that the semantic evolutions of the military terminological meta-language are a prominent attribute of the Romanian language as a whole that also evolves, in order to adjust to the communication needs of the society.

Keywords: terminological meta-language, military terminology, determinological words, terminological words, polysemantic terms, terminological macro-system.

Există o concordanță generală între dezvoltarea societății și evoluția limbii. Într-o societate evoluată, cu domenii de activitate avansate va exista și o limbă dezvoltată cu o structură gramaticală sistematizată, cu metalimbaje terminologice bogate lexical și bine definite. Astfel, pe măsura dezvoltării tehnicii, științei, culturii etc., vocabularul se îmbogățește cu cuvinte noi, altele fiind eliminate treptat din circulație. Acest progres continuu al vieții sociale reprezintă un amplu proces de perfecționare lingvistică, atribuind sistemicitate și complexitate limbii care devine, pe parcurs, mult mai capabilă de a exprima idei abstracte și nuanțe subtile ale gândirii [1, p. 23]. Sistemului lingvistic, privit la nivelul limbajelor specializate, îi sunt caracteristice aceleași particularități ale întregului proces evolutiv al limbii. Metalimbajele terminologice se află într-o continuă schimbare și într-o concordanță vădită cu evoluția societății.

Particularitățile procesului evolutiv lingvistic sunt caracteristice și terminologiei militare românești, care reprezintă o expresie a întregii evoluții istorice a domeniului militar. Terminologia militară conține, la fel ca și terminologia oricărui alt domeniu de activitate (terminologia juridică, economică, tehnică ș.a.), noțiuni adunate de-a lungul

evoluției artei militare naționale, aflată într-o continuă schimbare. Această schimbare se datorează atât factorilor de ordin militar (tactici militare, strategii militare etc.), cât și celor de ordin social-politic, economic, tehnico-științific etc. Evoluția limbii a avut un impact, de-a lungul timpului, nu numai la nivelul structural al metalimbajului terminologic militar, dar și la nivelul conținutului semantic al cuvintelor care fac parte din terminologia militară.

În funcție de evoluția lor semantică, distingem în cadrul terminologiei militare românești mai multe categorii de termeni. Pe lângă termenii militari care au dat dovadă de o stabilitate semantică pe parcursul perioadelor istorice, păstrându-și funcționalitatea specializată (militară) ((a) *apăra*, *armă*, *glonț*, (a) *îvinge*, *luptă*, (a) *lupta*, *pistol*, *pușcă*, *război*, *săgeată*, *scut* etc.), atestăm, în limba română, și termeni militari care s-au determinologizat, cuvinte din lexicul general care s-au terminologizat și termeni militari care au evoluat semantic în cadrul macrosistemului terminologic militar.

I. Cuvinte din limbajul militar determinologizate

Vocabularul militar specializat înregistrează imediat apariția oricărui fenomen sau obiect nou care, pentru a fi funcțional în cadrul terminologiei militare, e necesar să aibă un nume. Totodată, termenii ce nu corespund realității trebuie să dispară [2, p. 132]. Cauzele ce stau la baza acestor dispariții ale termenilor din cadrul metalimbajului terminologic militar, sunt, în primul rând, de ordin social, atunci când realitatea pe care o denumesc cuvintele a încetat să mai existe (de exemplu: *beșleagă*, *dandara*, *salahor*, *stegar* etc.) și nu corespund realităților actuale. Pe lângă astfel de cauze, la baza dispariției termenilor militari mai stau și cauze de ordin lingvistic, cum ar fi concurența dintre sinonimele terminologice care apar într-o anumită perioadă istorică. De exemplu, la începutul istoriei noi, concurența între sinonimele terminologice militare *steag* și *drapel*, *buluc* și *regiment* a fost în favoarea termenilor *drapel* și *regiment*, care au fost adaptați la terminologia militară, fiind considerați mai exacti în relație cu noțiunea pe care o denumesc. Cu toate acestea, termenii militari care nu mai sunt atestați în cadrul limbajului specializat militar, pot dezvolta semnificații nemilitare în interiorul limbajului general. În urma trecerii lor din sistemul terminologic militar în uzul comun, o serie de termeni militari, ce nu mai fac parte din lexicul militar, au dobândit semnificații noi. De exemplu, termenul militar medieval *beșleagă* „căpitan de beșlii” a dat în limba română contemporană semnificația depreciativă de „bătrân ramolit”, folosită pentru persoanele în vârstă; termenul *buluc* (înv.) „unitate militară tactică” are semnificația actuală de „gloată, grămadă de oameni” și a format pe teren românesc expresia „a veni/a năvăli *buluc*” (a năvăli cu grămadă); *a se buluci* (*buluc*) (înv.) „a se concentra, a se așeza în formație de luptă” are astăzi sensul de „a se îngământădi, a se îmbulzi”; *chilipir* (înv.) „prada soldaților în război” are sensul actual de „lucru ușor sau ieftin”; *dandana* (înv.) „pompă militară” are sensul actual de „gălăgie, tărboi” sau „belea, încurcătură”; *salahor* (înv.) „sătean care lucra la reparația unei fortărețe în schimbul scutirii de dări” în limba română contemporană semnifică „muncitor, constructor necalificat”; *stegar* „purtătorul steagului unei unități militare” semnifică astăzi „cel care poartă steagul la nuntă, la jocul călușarilor etc.”;

leafă (înv.) „solda militarilor turci; solda mercenarilor din armatele românești medievale” actualmente denumește noțiunea de „salariu” în sens larg; *voinic* (înv.) „ostaș, militar” are sensul actual de „puternic, vânjos” (cu referință la bărbați) ș.a.

În limba română contemporană, mai întâlnim și termeni militari, în majoritatea lor arhaisme, care s-au păstrat ca **antroponime** și **toponime**:

– **antroponime:** *Arcan, Arnăutu, Baltag, Beșlega (Beșleagă, Beșlegeanu, Beșlegu) Beșliu, Buzdugan, Catană, Călărașu, Ceaușu, Dorobanțu, Dușmanu, Găitan, Martalogu, Mazilu, Pârcălabu, Postelnicu, Roșioru, Seimenu, Tabără, Vornicu* etc.

– **toponime:** *Caraula, Călărași, Roșiori, Spahii, Tunari* etc.

Acești termeni militari, devenind antroponime și toponime, au contribuit la îmbogățirea fondului antroponimic și toponimic, reprezentând, totodată, expresia diverselor activități sociale, politice, militare etc. din Epoca Medievală a țărilor românești.

II. Cuvinte din limbajul uzual terminologizate

Granița dintre limba comună și limbajul militar nu este impenetrabilă [3, p. 482], astfel încât o formă lingvistică poate să se întâlnească în același timp atât în limbajul comun, cât și în terminologia militară modernă. Specialiștii în domeniu consideră că o parte a terminologiei militare o constituie cuvintele luate din limbajul uzual, care au fost preluate și terminologizate în interiorul lexicului militar specializat, pentru a exprima noțiuni din domeniul militar.

Metalingvajul terminologic militar românesc își asigură o sistemicitate și în cazul când cuvintele sunt preluate din uzul general, din lexicul neterminologic, adică din fondul lexical principal. La baza acestui fenomen este pusă asemănarea formei obiectelor militare cu părți ale corpului omenesc sau contiguitatea logică și funcțională a obiectelor și noțiunilor militare cu obiecte și noțiuni din uzul general. Acest fapt condiționează atât o relație a termenului cu contextul lingvistic din care provine, cât și o dependență de câmpul terminologic din care face parte. [4, p. 209]

Drept exemplu pot fi considerate următoarele elemente lexicale, care s-au terminologizat în cadrul terminologiei militare românești: *gură* (~ de foc), *fișă* (~ minei cu acțiune întârziată), *lopată* (~ mică de infanterie), *mască* (~ de gaze), *perdea* (~ de fum), *sac* (~ de merinde), *trăsură* (~ de artilerie „vehicul pe două sau pe patru roți, cu tracțiune hipo, întrebunțat pentru transportul mijloacelor de artilerie sau al unor părți ale acestora”), *manșonul* (~ țevii de tun), *agrafă* „material genistic”, *vestă* (~ anti-glont), *vijelie* „executarea tragerii în ritmul maxim admis de materialul de artilerie” etc.

Așadar, cuvintele preluate din fondul lexical principal devin termeni militari numai în cadrul sistemului terminologic militar. Câmpul terminologic militar le asigură statut de termeni militari. În afara câmpului terminologiei militare, cuvintele prezentate nu mai sunt termeni, dar cuvinte obișnuite. [5, p. 212]

III. Termeni militari polisemantici în cadrul terminologiei militare

După cum am observat, termenii militari pot deveni cuvinte obișnuite, pierzându-și statutul de unitate lexicală specializată și, concomitent, cuvintele lexicului general

pot deveni termeni militari, preluând toate particularitățile sistemice ale termenilor. Pe lângă astfel de evoluții semantice, în terminologia militară românească mai atestăm și cazuri când termenii devin polisemantici în cadrul terminologiei militare. După părerea terminologilor B. Golovin și R. Kobrin, polisemia atestată în limbajele specializate poate fi determinată, în primul rând, de modificarea noțiunii denumite (la nivel de formă, conținut, funcție, destinație ș.a.) pe parcursul evoluției sale [6, p. 48]. Drept astfel de exemple pot fi considerați unii termeni militari medievali, ale căror semnificații au devenit nefuncționale, învechite, preluând semnificații noi în cadrul terminologiei militare moderne. De exemplu, termenul militar vechi *căpitan*, în trecut, când nu existau gradele militare ierarhice, denumea comandanții de oști, de unități militare, indiferent de numărul oștenilor aflați în respectiva unitate militară. Actualmente, acest termen militar denumește un grad de ofițer între gradele militare de locotenent-major și maior, având, astfel, un sens bine determinat și exact. Termenul *crenel* pe lângă semnificația de „spațiu, deschizătură între doi zimți (merloni) alăturați, în partea superioară a zidului la cetățile (castelele) medievale” denumește astăzi o „deschizătură îngustă, de formă trapezoidală, în taluzul sau peretele unei construcții de fortificație (tranșee, cazemată, observator), prin care se execută tragerea cu armamentul portativ sau observarea câmpului de luptă”. Lexemul *gardă* denumește „apărătoarea metalică la mânerul sabiei sau spadei, pentru protecția mâinii împotriva loviturilor adversarului. În prezent, acest termen denumește apărătoarea trăgaciului la armamentul de infanterie.

Terminologia militară aparține limbajului științific care trebuie să fie precis, omogen, să nu dea loc de înțelegeri aproximative, greșite sau să comporte semnificații ambigue. Cu toate că polisemia este un fenomen nerecomandabil în cadrul unei terminologii moderne, există, pe lângă termeni militari medievali cu sensuri noi, și cazuri când un termen militar modern dezvoltă și o altă semnificație, devenind polisemantic în interiorul macrosistemului terminologic militar. Drept exemplu pot fi următorii termeni militari: *alarmă*: 1. acțiune prin care trupele și celelalte formațiuni de apărare, unitățile economice, instituțiile și populația sunt înștiințate despre un pericol apropiat, care necesită luarea unor măsuri de protecție și de luptă. 2. ~ (la aerodromurile militare) Serviciu organizat în mod special pentru aviația de vânătoare, potrivit căruia forțe de aviație, de o anumită valoare, trebuie să se găsească în permanență pe unele aerodromuri, în măsură a decola într-un anumit timp pentru a intercepta țintele aeriene adverse (teroriste); *armă*: 1. mijloc de luptă pentru nimicirea adversarului prin acțiune fizică, chimică, fizico-chimică sau bacteriologică. 2. categorie de trupe din cadrul forțelor armate, specializată și înzestrată în funcție de destinația lor în luptă; *casca*: 1. acoperământ pentru protecția capului militarilor pe câmpul de luptă împotriva schijelor și gloanțelor. 2. dispozitiv alcătuit din unul sau două receptoare fixate pe urechi, care servește la ascultarea transmisiunilor radiofonice, telefonice, de către transmisioniști, tanchiști, aviatori.

Astfel de evoluții semantice pun în dificultate funcționarea terminologiei militare moderne și sunt condamnate de terminologi, pe motiv că nu permit memorizarea exactă a semnificației termenului și pot crea confuzii în cadrul textelor științifice. [7, p. 51]

Concluzionând, vom menționa că limbajul terminologic militar reprezintă o expresie a evoluției domeniului militar cu toate subsistemele incluse, care se află într-o permanentă transformare și prefacere, cauzând neconținut apariția unor fenomene noi și dispariția celor vechi. Acest metalimbaj terminologic reflectă schimbările care se produc în cadrul fenomenului militar, cu noi necesități nominative și de perfecționare, încadrându-se în procesul continuu de perfecționare lingvistică. Evoluțiile semantice ale metalimbajului terminologic militar sunt, de fapt, caracteristice și limbii române în întregime, care evoluează în sens progresiv, pentru a se adapta la nevoile de comunicare ale societății, aflate în permanentă creștere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Wald Lucia. *Limba, fenomen social* // Introducere în lingvistică. – București: Editura Științifică, 1972, p. 22-29.
2. Vasiliu Angela. *Schimbări de vocabular* // Introducere în lingvistică. – București: Editura Științifică, 1972, p. 132-137.
3. Ploae-Hanganu Mariana. *Terminologia și limba comună*// Limba Română. – 1992, nr. 9, p. 167-175.
4. Butuc Marin. *Interacțiuni ale sistemului lexical neterminologic cu metalimbajul terminologic militar*// Limbaje și comunicare. Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugen Coșeriu”. – Suceava, Editura Universității Suceava, 2007, p. 207-212.
5. Ibidem.
6. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. *Лингвистические основы учения о терминах*. – Москва: Высшая школа, 1987, 104 с.
7. Ibidem.